

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ВІННИЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ МИХАЙЛА КОЦЮБИНСЬКОГО**

ГЕРАСИМЕНКО АННА СТЕПАНІВНА

УДК: 37.013.73(477)"18/19"(043.3)

**ОСОБЛИВОСТІ ПЕДАГОГІЧНО-АНТРОПОЛОГІЧНИХ
ПОШУКІВ ПРЕДСТАВНИКІВ ПРОФЕСІЙНО-АКАДЕМІЧНОЇ
ФІЛОСОФІЇ УКРАЇНИ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХІХ –
ПЕРШОЇ ПОЛОВИНИ ХХ СТ.**

13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Вінниця – 2021

Дисертацією є рукопис

Роботу виконано в Національному університеті водного господарства та природокористування, Міністерство освіти і науки України

Науковий керівник: доктор філософських наук, професор
ЗАЛУЖНА Алла Євгенівна
Національний університет водного господарства
та природокористування, професор кафедри
філософії

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор
ФАЗАН Василь Васильович
Полтавський національний педагогічний
університет імені В.Г. Короленка,
професор кафедри загальної педагогіки та андрагогіки

доктор педагогічних наук, доцент
КУЧАЙ Тетяна Петрівна
Закарпатський угорський інститут імені
Ференца Ракоці II, доцент кафедри
дошкільної і початкової освіти

Захист дисертації відбудеться 12 травня 2021 року о 12.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 05.053.01 у Вінницькому державному педагогічному університеті імені Михайла Коцюбинського за адресою: 21001, м. Вінниця, вул. К. Острозького, 32, корп. 2, зала засідань.

Із дисертацією можна ознайомитись у Вінницькому державному педагогічному університеті імені Михайла Коцюбинського за адресою (вул. К. Острозького, 32, м. Вінниця, 21001) та на сайті університету за адресою: <http://www.vspu.edu.ua/>.

Автореферат розіслано «10» квітня 2021 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради



А.М. Коломієць

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність і доцільність дослідження. Зміст сучасних педагогічних процесів та логіку модернізації освітнього простору в умовах трансформації культурної, соціальної та політичної сфер життя, інтенсивних економічних перетворень неможливо досягнути поза межами професійно-академічної філософії України другої половини XIX – першої половини XX ст., що об'єднала творчі зусилля викладачів Київської духовної академії та університету Святого Володимира і сформувала високий рівень професійної та педагогічної культури. В її межах відбувалася трансляція західноєвропейського культурного та наукового досвіду, що збагачувала педагогічну думку України новими ідеями, засвоєння категоріального апарату та формування новітнього мовомислення в рамках православної традиції, а філософська рефлексія актуальних проблем історії педагогіки сприяла обґрунтуванню її методологічних основ.

У зв'язку з потребою узгодження прогностичного теоретичного пошуку сучасного історико-педагогічного знання, його нормативно-правової бази («Національна стратегія розвитку України на період до 2021 року» (2013), Концептуальні засади реформування середньої освіти «Нова українська школа» (2016), Закон України «Про освіту» (2017), з ретроспективним творчим осмисленням педагогічних набутків України, класичне академічне філософування другої половини XIX – першої половини XX ст. становить особливу актуальність. В історико-педагогічному дискурсі воно представлене іменами П. Авсенєва, Б. Богдашевського, О. Гілярова, С. Гогоцького, М. Грота, В. Зеньковського, архім. Інокентія, В. Карпова, О. Козлова, П. Ліницького, М. Маккавейського, Й. Міхневича, О. Новицького, М. Олесницького, О. Селіхановича, Г. Челпанова, Г. Шпета, П. Юркевича та ін. Утім, тільки віднедавна творчий доробок професійних мислителів Київської школи став предметом систематичних досліджень (О. Абрамов, М. Богомолова, В. Вихрущ, Н. Кошечко, І. Кондратьєва, С. Кузьміна, Н. Куценко, М. Лук, Н. Мозгова, В. Нападиста, В. Плужнік, О. Сарапін, Т. Твердохліб, А. Тихолаз, М. Ткачук, О. Цибулько).

Реконструкція світоглядного та методологічного підґрунтя дослідницьких програм академічних мислителів потребує розлогої експлікації проблемного поля сучасної філософії освіти та осмислення особливостей її становлення в історико-педагогічному дискурсі, оскільки на неї покладається особлива місія – узяти на себе всі виклики XXI століття, що полягають найперше у тому, щоб відновити природні функції освіти в ролі важливої сфери пізнання і трансформації особистості й соціуму та усвідомити глибинні основи рушійних сил розвитку цивілізації з метою подальшого впливу на моральний і духовний розвиток людства. Саме тому теоретико-методологічну основу дослідження складають праці зарубіжних науковців (J. Dewey, D. O'Connor, P. H. Hirst, G. Kneller, T. Buford, C. Lucas, M. Apple, A. Rorty, R. Curren), а також представників вітчизняної філософії освіти (В. Андрущенко, Т. Андрущенко, В. Бех, І. Бех, М. Бойченко, Г. Васянович, С. Веремейчик, В. Гайденко, Л. Горбунова, І. Добронравова, А. Залужна, І. Зязюн, М. Євтух, В. Кізіма,

В. Кремень, С. Клепко, М. Култаєва, Т. Кучай, В. Кушерець, В. Лутай, М. Михальченко, І. Предборська, І. Родіонова, М. Романенко, І. Степаненко, В. Фазан, В. Шевченко, В. Шубін та ін), що актуалізують розвиток кордоцентричної світонастанови в сучасному педагогічному дискурсі України крізь призму релігійно-антропологічних пошуків з особливим акцентом на ролі душі в освітньому процесі.

Актуальність дослідження також зумовлена необхідністю розв'язання *суперечностей* між:

- необхідністю модернізації сучасного освітнього дискурсу та недостатньо сформованими механізмами трансляції історико-педагогічного досвіду Київської академічної філософії другої половини XIX – першої половини XX ст.;
- людинотворчими інтенціями філософсько-педагогічних програм мислителів академічного філософування та недостатнім представленням цих програм у традиційному змісті історико-педагогічної дійсності;
- кордоцентричною світонастановою та недостатньою її концептуалізацією у сфері сучасного педагогічного знання, що обґрунтовує онтологічну опозицію душі і тіла.

Актуальність означеної проблеми, відсутність системного дослідження сутності душі у педагогічно-антропологічних пошуках мислителів Київської академічної філософії другої половини XIX – першої половини XX ст. у контексті проблемного простору історії педагогіки та результати аналізу науково-педагогічних джерел зумовили вибір теми дисертаційного дослідження – «Особливості педагогічно-антропологічних пошуків представників професійно-академічної філософії України другої половини XIX – першої половини XX ст.».

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дослідження проведено відповідно до плану науково-дослідної роботи кафедр філософії «Людина – культура – духовність: сучасні теоретичні, методологічні та практичні проблеми (номер держреєстрації 0113U004050) та іноземних мов «Актуальні проблеми іноземної та української філології і лінгводидактики» (номер держреєстрації РН0114U001160) Національного університету водного господарства та природокористування.

Тему дисертаційної роботи затверджено на засіданні Вченої ради Національного університету водного господарства та природокористування (протокол №1 від 29.01.2016 р.)

Мета дослідження *полягає у здійсненні* цілісного історико-педагогічного аналізу особливостей педагогічно-антропологічних пошуків професійно-академічної філософії України другої половини XIX – першої половини XX ст.

Відповідно до мети сформульовані такі **завдання дослідження**:

- проаналізувати історико-культурний дискурс педагогічної антропології у предметному полі філософії освіти та освітньо-антропологічні проекти мислителів київської академічної філософії другої половини XIX – першої половини XX ст. у системі сучасного педагогічного знання;
- експлікувати філософсько-антропологічні доміанти педагогічної діяльності М. Грота;

- розкрити зміст концепту «душа» у психолого-педагогічних пошуках Г. Челпанова;

- дослідити культурно-стратегічні імперативи душевного у педагогічних розмислах Г. Шпета;

- відстежити еволюцію душі у кордоцентричній моделі педагогічного філософування П. Юркевича;

- дослідити релігійні засади педагогічної антропології В. Зеньковського.

Об’єкт дослідження – професійно-академічна філософія України другої половини XIX – першої половини XX ст. в історико-педагогічному дискурсі.

Предмет дослідження – педагогічно-антропологічні засади філософських пошуків М. Грота, Г. Челпанова, Г. Шпета, П. Юркевича та В. Зеньковського.

Хронологічні межі дослідження

Нижня хронологічна межа складає другу половину XIX століття і зумовлена спробами інституціоналізації педагогічно-антропологічного знання зусиллями київських професорів, які працювали у Київській духовній академії та Університеті Святого Володимира, що набули статусу дослідницьких осередків вищої освіти на теренах України. Цей період був найбільш плідним у діяльності одного з найвидатніших представників Київської академічної школи П. Юркевича, який написав у цей час свої найзначніші праці з педагогіки – «Читання про виховання» та «Курс загальної педагогіки». Цей період повною мірою охоплює педагогічну діяльність М. Грота.

Верхня хронологічна межа становить першу половину XX століття, що була найбільш продуктивною для педагогічної біографії Г. Челпанова, Г. Шпета та В. Зеньковського, що дозволяє реконструювати світоглядні виміри та проблемне поле педагогічного дискурсу мислителів та їх внесок у розвиток українського освітнього простору, а також експлікувати основні вектори формування тогочасної педагогічної думки.

Методи дослідження. Для реалізації мети, розв’язання поставлених завдань на різних етапах роботи використано комплекс методів наукового дослідження, серед яких: *загальнонаукові* (аналіз, синтез, порівняння, узагальнення) – для виявлення об’єктивних даних творчого доробку мислителів академічного філософування другої половини XIX – першої половини XX ст.; *загальні та специфічні методи історико-педагогічного дослідження*, зокрема: пошуково-бібліографічний – для опрацювання джерел, архівних документів, матеріалів періодичних видань із проблеми дослідження; біографічний – для аналізу життя та філософсько-педагогічної творчості М. Грота, Г. Челпанова, Г. Шпета, П. Юркевича, В. Зеньковського; ретроспективний – для відновлення історико-культурних надбань професійно-академічної філософії України другої половини XIX, усвідомлення внутрішньої логіки та концептуальних засад її розвитку; соціокультурний для дослідження простору соціокультурної трансформації освіти; аксіологічний – для дослідження культурних, духовних і моральних цінностей, експлікованих представниками київського академічного філософування; герменевтичний – для інтерпретації педагогічних ідей мислителів Київської академічної філософії другої половини XIX – першої половини XX ст.; компаративний

метод – для експлікації концептуальних засад педагогічного пошуку на перетині філософії, психології, релігії, етики, антропології та ін.

Використання принципів об'єктивності, історизму, діалогічності є важливим для того, щоб відстежити динаміку педагогічного пошуку професійно-академічної філософії України другої половини XIX – першої половини XX ст.

Джерельна база дослідження охоплює законодавчі та нормативно-правові документи України в галузі освіти; доробки зарубіжних та українських дослідників з історії педагогіки, філософії освіти, наукові, педагогічні праці представників Київської академічної філософії другої половини XIX – першої половини XX ст., спогади сучасників про них. Значну частину джерел складають архівні матеріали, що відтворюють культурно-історичну канву досліджуваних процесів і містяться у фондах Центрального державного історичного архіву України та Державного архіву міста Києва.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що *вперше*:

- здійснено цілісний історико-педагогічний аналіз концепту душі у педагогічно-антропологічних пошуках професійно-академічної філософії України другої половини XIX – першої половини XX ст.;

- виявлено домінанти педагогічного пошуку М. Грота (активності особистості, свободи, моральної відповідальності, емоційно-чуттєвої сфери) та визначено їх вплив на формування вітчизняної кордоцентричної педагогічно-філософської традиції;

- охарактеризовано основні аспекти суперечності експериментальної та антропологічної педагогіки Г. Челпанова (антропологічні, гносеологічні, педагогічні, психологічні) у проблемному полі експлікації особливостей співвідношення «педагогіка-філософія» та «педагогіка-психологія»;

- обґрунтовано культурно-стратегічні імперативи душевного у філософсько-педагогічному вченні Г. Шпета, а саме: очищення педагогічного знання від утилітарних підходів; виховання емоційної культури особистості як необхідної складової освітньої діяльності; пізнання соборної колективної душі народу як вмістилища духовних цінностей та пріоритетів культури; дослідження явища «реальності переживань» як істотного засобу пізнання особистості дитини;

- проаналізовано засадничі антропологічні принципи релігійно-педагогічного вчення В. Зеньковського, зокрема: «принцип органічного розуміння душевного життя в його неподільній єдності», «принципу ієрархії», «принципу індивідуальності», «принципу свободи» у контексті концептуалізації феномену «позитивного педагогічного знання».

Уточнено сутність ключових понять дослідження: професійно-академічна філософія, філософія освіти, педагогічна антропологія, душа, серце.

Удосконалено:

- теоретико-методологічну платформу дослідження трансформаційних процесів у сучасному освітньому просторі;

- поглиблено інтерпретаційні виміри моральної автономії Канта в антропологічно-академічному дискурсі Київської професійно-академічної філософії.

Подальшого розвитку набули:

- релігійно-педагогічні виміри освітньо-антропологічних проєктів мислителів академічного філософування України другої половини XIX – першої половини XX ст.;
- кордоцентрична модель педагогічного філософування П. Юркевича, що базується на категоріях «душі» та «серця» як необхідних засад педагогічного впливу на формування особистості;
- систематизація та характеристика історіографії та джерельної бази дослідження.

Практичне значення. Практичне значення одержаних результатів дослідження полягає у розробці та впровадженні навчально-методичного посібника «Теоретичні основи української педагогіки кінця XIX – першої половини XX ст. (Київська філософська школа)» із дисциплін «Історія педагогіки», «Філософія науки і освіти» та «Історія вищої школи».

Зміст і результати дисертаційного дослідження можуть бути використані науково-педагогічними працівниками у процесі підготовки фахівців гуманітарного напрямку під час викладання дисциплін «Історія педагогіки», «Історія вищої школи», «Педагогіка», «Філософія науки і освіти», «Філософія освіти», «Психологія та педагогіка» тощо.

Результати дослідження **впроваджено** в навчально-виховний процес Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії (довідка № 638 від 22 грудня 2020 року), Національного університету водного господарства та природокористування (довідка № 65 від 15 жовтня 2020 року), Полтавського інституту економіки і права Відкритого міжнародного університету розвитку людини «Україна» (довідка № 34.1/-22-375 від 24 грудня 2020 року), Національного університету «Острозька академія» (довідка №47/2020-НП від 24 листопада 2020 року), Полтавського університету економіки і торгівлі (довідка №45-15/76 від 26 листопада 2020 року).

Апробація результатів дослідження. Основні положення і результати дослідження висвітлювалися на науково-практичних конференціях різних рівнів, серед яких: *міжнародні* – «Сучасні наукові дослідження у психології та педагогіці – прогрес майбутнього» (Одеса, 2019 р.); «Пріоритетні напрямки вирішення актуальних проблем виховання і освіти» (Харків, 2019); «Ключові питання наукових досліджень у сфері педагогіки та психології у XXI ст.» (Львів, 2019); «Концептуальні шляхи розвитку науки» (Київ, 2019); *всеукраїнські* – «Сучасні проблеми гуманітаристики: світоглядні пошуки, комунікативні та педагогічні стратегії» (Рівне, 2015 р., 2016 р., 2019 р.); «Людина у світі духовної культури» (Рівне, 2019 р., 2020 р.).

Особистий внесок здобувача у спільних публікації полягає: в [1] – обґрунтуванні антропологічних і психологічних аспектів особливостей співвідношення експериментальної та антропологічної педагогіки у філософсько-педагогічних пошуках Г. Челпанова; [16] – висвітленні ідей індивідуального підходу В. Зеньковського, базованих на ірраціональних

виявах феномена любові і його проникнення в таємничість особистості, доповнюючи як теоретичний зміст філософсько-педагогічного вчення так і безпосередньої практики педагогічної діяльності.

Публікації. Результати дослідження висвітлено у 17 наукових публікаціях автора (15 – одноосібних), 5 статей у наукових фахових виданнях України, 1 стаття у зарубіжних наукових виданнях, 10 праць у збірниках матеріалів наукових конференцій, 1 навчальний посібник.

Структура і обсяг дисертації. Робота складається з анотації, переліку умовних скорочень, вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (299 найменувань, з них 11 іноземною мовою). Повний обсяг дисертації становить 227 сторінок (основний текст – 174 сторінки).

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність обраної теми дослідження, визначено його мету та завдання, об'єкт, предмет, розкрито методи, вказано наукову новизну, теоретичну та практичну значущість, наведено дані про апробацію результатів дослідження, публікації автора та структуру дисертаційної роботи.

У **першому розділі «Освітньо-антропологічні проекти мислителів Київської академічної філософії другої половини ХІХ - першої половини ХХ ст. в системі історико-педагогічного знання»** експліковано освітньо-пошуковий дискурс мислителів академічного філософування і доведено, що розвиток історико-педагогічного знання відбувається шляхом засвоєння антропологічних ідей та поглядів, які, трансформуючись у предметному полі педагогіки, задають принципи і норми педагогічної діяльності, внаслідок чого педагогічна антропологія набуває статусу методології освітнього процесу.

Обґрунтовано думку про те, що філософія освіти є невід'ємним елементом історико-педагогічного пошуку. Філософський світогляд постає істотним важелем функціонування та розвитку освітніх систем у питаннях духовності індивіда, формування стійких ціннісно-сміслових орієнтирів та розбудови людини як діалогічного суб'єкта, який у проблемному полі особистісного становлення здійснює конструювання Я та Іншого, уможливорюючи соціальну реальність. Саме тому істотним підґрунтям антропологічних основ філософії освіти постає проблема пізнання людської природи та адаптації знання про людину до теорії і практики освіти.

Стверджено, що сутність освітніх процесів нині зведена до обґрунтування необхідності особистої відповідальності за світ у його відкритості, нестійкості та нелінійності. Відповідно філософія освіти в історико-педагогічному дискурсі постає і як динамічна самосвідомість соціокультурного плану буття, і як умова виживання людства, і як найважливіший інститут збереження й відтворення духовного та історичного потенціалу окремої людини, народу, нації. Усе це зумовлює потребу трансформаційних процесів у сучасному освітньому просторі на засадах соціокультурної переорієнтації та конститування живого універсуму особистості. Показано, що інституалізація філософії освіти дозволяє поглибити історико-педагогічні інтенції освітньо-виховного процесу, накреслити перспективи та тенденції його модернізації, а також виробити адекватну стратегію і тактику сучасної освітньої політики.

Доведено, що антропологічний поворот у соціально-гуманітарних науках зумовив зміну парадигм, головною цінністю яких постає людина у всьому розмаїтті її можливісної самореалізації та самоздійснення. Посилення інтересу до проблемності людини, її незавершеності і неостаточності у смисловому просторі позитивного та негативного досвіду суб'єкта окреслює питання людської смислотворчості й конституювання цілісності особистості, набираючи особливого резонансу в ситуації трансформаційних зрушень ціннісно-орієнтаційних і світоглядних настанов сучасного глобалізованого соціуму. Окреслені тенденції відстежуються в сучасній педагогічній науці, зокрема в намаганнях виразити з допомогою антропологічних понять процеси педагогічної діяльності (освіти та виховання) й обґрунтувати необхідність розширення її дисциплінарних меж.

Водночас, зважаючи на те, що нині у вітчизняній науковій думці виняткового значення набуває проблема відтворення адекватного змісту культурної спадщини, неабиякий дослідницький інтерес викликають педагогічні пошуки духовно-морального та педагогічно-антропологічного спрямування представників професійної академічної філософії України другої половини XIX – першої половини XX ст. У цьому контексті виникає необхідність звернення до професійно-академічного інтелектуального осередку Київського університету Святого Володимира, а саме освітньо-антропологічних проектів М. Грота, Г. Челпанова, Г. Шпета, П. Юркевича, В. Зеньковського, які потребують ґрунтовного вивчення.

У зв'язку з цим визначено історико-культурні передумови становлення академічного філософування у Київському університеті Святого Володимира, серед яких:

- модернізаційні економічні та соціокультурні зрушення, що стали каталізатором розвитку освітніх процесів на українських землях Російської імперії;
- діалогічна взаємодія університету із тогочасними європейськими освітніми центрами, розвиток яких супроводжувався особливим авторитетом німецької класичної філософії, передусім моральної антропології І. Канта;
- онтологічне протистояння матеріалізму та ідеалізму, вихідною основою якого постає розуміння людини та змістове наповнення духовної сфери її буття;
- творення світоглядної платформи представників професійно-академічної філософії України як опозиційної тоталітарному режиму радянської влади.

Відстежено трансляцію культури педагогічного мислення представників Київської філософської школи в сучасну філософсько-педагогічну парадигму.

Досліджено історико-культурну ретроспективу педагогічних пошуків мислителів Київської академічної філософії другої половини XIX – першої половини XX ст. Актуалізується думка про входження представників Київської академічної філософії другої половини XIX – першої половини XX ст. у загальноєвропейський світоглядний контекст, що спонукав до осмислення власної ролі в історико-культурних процесах та глибинних внутрішніх перебудов, а релігійно-антропологічна концепція освіти та

виховання яких постала самостійним та самобутнім явищем тогочасної культури та педагогіки. Доведено, що Київська філософсько-академічна філософія другої половини XIX – першої половини XX ст. становить інтелектуальну спільноту, яка виробила власні професійні підходи до розуміння методів та принципів викладання, його мети та способи реалізації педагогічної творчості з метою інституалізації педагогіки у вищій школі, акумулювавши значний багаж духовної культури та історичного досвіду. Педагогічний пошук мислителів академічного філософування центрують розмисли про вище призначення душі та моральну гідність людини. Відкидаючи надмірний формалізм та нормативізм кантівського етичного вчення, представники Київської школи джерелом морального закону вважають Бога, а сутністю людської особистості називають її прагнення до Богоподібності та досконалості, що узгоджується з релігійним досвідом.

Доведено, що академічна думка другої половини XIX – першої половини XX ст. є основою збереження української педагогічно-антропологічної традиції.

У другому розділі «Психолого-педагогічні пошуки професійно-академічної філософії України другої половини XIX - першої половини XX ст.» представлено науковий доробок М. Грота, Г. Челпанова та Г. Шпета, у якому відстежено переорієнтацію світоглядних позицій на дослідження духовного світу людини, а також проблему наставництва та спадкоємності ідей.

Проаналізовано праці М. Грота, що дають підставу для висновків про те, що найважливішими джерелами його педагогічних поглядів є ідея психічного оберту у контексті психології почувань та ускладнення психічної організації людини; трансформація поняття душі в поняття особистості шляхом експлікації її особистісних параметрів; екстраполяція ідеї світового суб'єкта у площину духовного існування людини та інтерпретація особистості з урахуванням не тільки тваринно-психічної індивідуальності, а поєднання її з божественною творчою силою. Виявлено, що рефлексивний простір сучасної педагогічної науки резонований піднятими М. Гротом проблемами активності особистості, її свободи та моральної відповідальності, емоційно-чуттєвої сфери, що проектується у вимір кордоцентричної світоглядної настанови, узгоджують філософський та педагогічний дискурс з найголовнішими інтенціями національної традиції.

Доведено, що філософсько-педагогічна творчість М. Грота скерована на дослідження емоційної сфери, розвиток здатності тонкого проникнення в чужу «душевну лабораторію», що відтворює загальну логіку становлення психології наприкінці XIX століття. Концепція психічного оберту М. Грота проявила глибокий зв'язок між емоційною та мотиваційно-потребнісною сферами особистості й інтенсифікувала дослідження ролі переживань у процесі соціалізації людини.

Концептуалізовано вчення про душу у психолого-педагогічних пошуках Г. Челпанова. Проведено думку про те, що зусиллями Г. Челпанова було відкрито шлях розвитку вітчизняної психології, який був спрямований на розуміння її філософських основ, методологічних проблем і духовного начала

цілісного людського «Я», строгої науково-експериментальної бази. Мислитель переконливо довів, що предмет і метод психологічного дослідження своїм корінням сягає загальнофілософської традиції дослідження особистості, що психологія без душі є фікцією, позаяк тільки опираючись на духовне і душевне, можна усвідомити значущість в педагогічній діяльності таких феноменів як моральне почуття, свобода, обов'язок, совість, каяття, благословення. Вважаючи психологію «чисто емпіричною» наукою, Г. Челпанов обґрунтував думку про те, що суб'єктивні стани свідомості наділені такою ж реальністю, як інші події зовнішнього світу, проте не можуть бути виведені із сучасної фізіологічних явищ.

Показано, що педагогічна творчість мислителя містить світоглядні настанови щодо змісту і цілей шкільної освіти та виховання і органічно звернена до душі дитини, до її сутнісного ядра, а особистість дитини становить центр педагогічних розмислів автора.

Ствердивши взаємозв'язок і взаємообумовленість педагогіки-філософії та педагогіки-психології, Г. Челпанов став творцем «психологічної культури розмислів про душу», у яких душа акумулює в собі усі духовні стани людини, складаючи цілісність особистості, її тотожність і безперервність. Доведено, що антропологізм пошукової думки проектується у вимір педагогічного пошуку мислителя, який наполягає на виробленні здатностей педагога описувати різні душевні процеси та розуміти душевні стани дитини, що спонукало до критичного переосмислення експериментальної педагогіки та виявлення її суперечностей. Розробляючи проект реформи шкільної освіти, Г. Челпанов пропонує вивчення філософської пропедевтики у школах, що має непересічне значення для формування світогляду та переконань учнів.

Дослідження культурно-стратегічних імперативів душевного у педагогічних розмислах Г. Шпета декларує виховання душі наскрізним мотивом педагогічного розмислу як основної традиційної лінії української педагогіки, започаткованої К. Ушинським. І якщо попередники Г. Шпета більшою мірою зосереджувалися на індивідуальному вимірі виховного процесу, дослідник апелює до соборної, колективної душі народу як вмістилища духовних цінностей та пріоритетів, що в цілому формують культурну традицію, в руслі якої і може реалізовуватися педагогічний вплив. Вітчизняний вчений навчав шукати невторованих шляхів, зберігати у собі повну свободу творчості, долати будь-які штампи, дослухаючись до свого серця.

Колективну структуру переживань, їх емоційну спорідненість репрезентує душа народу, яка постає колективним виявом загальних рис індивідуальної психології, що сформувалися у процесі спільного національного життя. Єдиним способом співвіднесення індивідуальної душі з душею народу Г. Шпет називає емоційне прийняття його культури. Апелюючи до соборної, колективної душі як вмістилища духовних цінностей та пріоритетів, що в цілому формують культурну традицію, Г. Шпет шукає у ній можливості педагогічного впливу. Педагогічну зрілість педагога дослідник ставить у залежність від його психологічної освіти.

У третьому розділі **«Релігійні засади педагогічної антропології В. Зеньковського та П. Юркевича»** висвітлено особливості становлення кордоцентричних орієнтирів філософсько-педагогічних пошуків П. Юркевича та визначено вплив феноменів серця та душі на формування антропологічної домінанти освітньої системи В. Зеньковського.

Досліджено особливості еволюції душі у кордоцентричній моделі педагогічного філософування П. Юркевича й експліковано думку про те, що педагогічне філософування мислителя передбачає підпорядкування навчально-виховного процесу духовним пріоритетам, найпершим з яких є досягнення Богоподібності. Доведено, що школа для П. Юркевича – це передусім соціальний інститут, функціонування якого поставлено у залежність від сім'ї, церкви, держави та суспільства. Моральні регулятиви особистості вітчизняний мислитель ставить у залежність від її душевного розвитку. Саме тому для нього особливу цінність у педагогічній діяльності становлять ті суб'єкти, які йдуть від серця, а відтак, основою освіти та виховання постає внутрішня людина або «людина серця».

Акцентовано увагу на тому, що генетично занурене у біблійну основу серце є центром усіх історико-педагогічних антропологічних побудов П. Юркевича. Воно постає запорукою усунення гносеологічного дуалізму шляхом єднання тілесного та душевного життя. Стверджуючи думку про те, що людська природа містить у собі тіло, дух і душу, П. Юркевич підкреслює їх ієрархію: дух, осіняючи тіло і душу, панує над ними, пронизана Божественною іскрою душа націлена на пізнання Божественного, а серце є її органом. Тріада тіло-душа-дух у педагогічній антропології П. Юркевича набуває нового смислового звучання, що узгоджується з новітніми педагогічними дослідженнями, які націлені на схоплення глибинних основ душі дитини та осмислення педагогічного процесу як цілісного та стратегічно оправданого.

Життєдіяльність В. Зеньковського як творця філософсько-педагогічної системи, що передбачає гуманітарний синтез філософії, педагогіки, психології, історії, літературознавства, культурології та богослів'я, висвітлено у контексті осмислення антропологічних орієнтирів педагогічного вчення. Показано, що наукові розвідки творчості мислителя здійснювались в основному у філософському контексті, залишаючи поза увагою значну педагогічну спадщину, яка в проблемному полі історико-педагогічних та педагогічно-антропологічних пошуків викликає неабиякий інтерес у сучасній освітній гуманістичній парадигмі.

Обґрунтовано, що нові педагогічні ідеї філософсько-педагогічної системи В. Зеньковського вибудовані у проблемному полі концептуалізації цілісності особистості крізь призму антропологічних принципів «ієрархічної побудови душі», «свободи» та «індивідуальності». Особливе місце серед них належить принципу індивідуальності, який осмислюється у проблемному полі душевного життя людини. Стверджується, що саме душа у В. Зеньковського постає основним об'єктом педагогічного впливу, оскільки перед педагогом стоїть завдання виявлення її потаємних сил, які, на відміну від яскравого прояву творчої оригінальності душевного життя (феномен обдарованих дітей),

постають прихованими, потенційними, неоприятливими (феномен неяскових, сірих, ординарних натур), потребуючи розвитку педагогічного чуття, «актів містичного інтуїтивного пізнання», «живого переживання», любові, «віри в душі педагога», «натхнення» тощо, які виходять за межі раціонально-логічної аналітичної діяльності. А тому В. Зеньковський акцентує увагу на тому, що знеособленість освітнього процесу, знецінення людини як основного об'єкта навчально-виховної діяльності призводить до глибинних методологічних проблем педагогічної науки.

Доведено, що окреслені антропологічні принципи педагогіки як визначальні в духовно-моральнісному розвитку людини засвідчують місце та роль філософсько-релігійного дискурсу вітчизняного вченого у становленні педагогічної антропології сучасної гуманітаристики, зумовлюючи розуміння особливостей освітніх процесів у безпосередній залежності від природи та сутності людини, сформованих традицією православної культури.

У проблемному полі висвітлення релігійно-антропологічного дискурсу духовного виховання у філософсько-педагогічних працях В. Зеньковського показано, що християнська антропологія постає в статусі основного фундаменту обґрунтування форм та методів релігійного виховання, спрямованого на відтворення в людині образу Божого та осягнення трансцендентального, надіндивідуального світу цінностей. Стверджується, що концепція цілісності та ієрархічності особистості реалізує теократичну ідею, яка пронизує релігійно-антропологічний дискурс духовного виховання мислителя, у якому кожному етапу дитинства відповідає етап розкриття і «визрівання» Духа в людській істоті.

Обґрунтовано релігійно-антропологічні засади духовного виховання В. Зеньковського, зокрема такі, як:

- принцип особистісної орієнтації виховного процесу;
- ідея «ієрархічної конституції людської душі», що задає у антропологічну тріаду «тіло – душа – дух» і являє собою поєднання матеріального та духовного буття крізь призму трьох онтологічних рівнів: матеріально-чуттєвого (тіло), емоційно-розсудкового (душа) та ціннісно-мотиваційного і релігійного (дух).
- зведення основної ідеї виховання до відновлення в людині образу Божого та його розкриття в дитячій душі.

Наполягаючи на тому, що виховання має бути «христоцентричним» і скерованим на збереження єдності з Богом, В. Зеньковський розумів його як певний процес, побудований на основі вищої містичної моралі, спрямованої на «зцілення духовного начала».

ВИСНОВКИ

У **Висновках** дисертації в рамках розробленої комплексної методологічної бази експліковано **специфіку педагогічно-антропологічних пошуків представників професійно-академічної філософії України другої половини ХІХ – першої половини ХХ ст.** Узагальнення результатів проведеного дослідження та аналіз джерельної бази стали основою наступних висновків.

1. Проведений аналітичний огляд педагогічних, філософських та релігійно-антропологічних джерел засвідчує, що потреба осягнення духовної сутності особистості та її соціальні імперативи у зв'язку з нівеляцією індивідуальної та колективної ідентичностей, деструктивними впливами агресивних віянь та потоків є визначальною в історико-педагогічному вимірі. Це значною мірою актуалізує антропологічний потенціал філософії освіти, на яку покладена роль ретрансляції духовного досвіду попередніх поколінь, відтворення духовних можливостей окремої людини, народу, нації на засадах соціокультурної переорієнтації та конституювання живого універсуму особистості.

Показано, що нині філософія освіти є філософією людини, що складають один і той же смисловий контекст. Людинотворча функція академічного філософування сягнула свого глибинного вияву в ідеї університету, домінантою якого стає професійно-педагогічна культура як морально-інтелектуальний потенціал педагога і як професійна творчість, що може протистояти моральним деформаціям. Академічна думка була орієнтована на синтез філософії, психології і релігії в рамках православної релігійної традиції. Моральна гідність і професіоналізм представників Київської академічної філософії другої половини XIX – першої половини XX ст. знаменують результативність освітнього процесу.

2. Відстежено педагогічні погляди М. Грота, що мають особистісно орієнтований характер і становлять невід'ємну частину філософсько-психологічних досліджень, в основу яких покладено далекосяжні завдання: актуалізувати та розкрити інтелектуальний потенціал особистості, узгодивши його з процесами духовного становлення. Стверджується, що призначення людини М. Грот вбачає в тому, щоб оволодіти собою, удосконалити свої моральні і розумові сили, а знаряддям її могутності мислитель називає розум, серце і волю, а також самопізнання і самовиховання. Відтак, щоб правильно розвивати душу дитини, дослідник пропонує усунути усе випадкове, суб'єктивно-мінливе. Однією із загроз М. Грот вважає суперечливі впливи, які шматують і розривають душу дитини. Мислитель переконує, що психологія не може перетворитися на психофізіологію, її емпіричною основою мають стати не психофізіологічні лабораторії, психіатричні клініки чи тюрми і колонії злочинців, а тільки арена безпосереднього людського існування та людських стосунків. Експлікуючи ідею психічного оберту, М. Грот доводить важливість емоційної сфери та необхідність дослідження переживань у процесі соціалізації людини, що узгоджує його пошук з кордоцентричними інтенціями філософсько-педагогічної культури України.

3. Визначено, що психолого-педагогічні пошуки Г. Челпанова центровані поняттям душі, яка постає інтегративним принципом, з допомогою якого можна осмислити феномен єдності свідомості та тотожності особистості. У пошуковому дискурсі мислителя доведено метафізичну єдність людини, у якій взаємопов'язані дух, вищі духовні і тілесні функції, стверджено, що саме душа визначає її самотність, а психологія без душі є фікцією.

Підкреслено, що послідовно захищаючи статус психології як самостійної науки, Г. Челпанов довів, що феномени психіки не можуть бути зведені до

фізіологічних явищ чи виведені з них, рівнозначно як немає жодного причинного зв'язку між психічними та фізичними процесами. Так само вчений застерігає проти уніфікації експериментальних даних, що мало велике значення для тогочасного шкільництва.

Особистість у Г. Челпанова висвітлено у трьох вимірах – фізичному, соціальному і духовному, проте параметри дослідження переважно задає духовний. Важливою і найпершою умовою самопізнання Г. Челпанов проголошує самостереження. Осердям його психологічних досліджень є вчення про властивий людині внутрішній суб'єктивний світ. Завдання педагога мислитель вбачає у тому, щоб навчити учня орієнтуватися в розумінні власного душевного життя, привчити його до «самоволодіння». Тому проблема особистості озвучується не в локальному повсякденному вимірі людського життя, а сягає глобального рівня – зв'язку з вищими духовними імперативами, які відкриває філософія, що мислиться як «єдині двері до занять педагогікою». Г. Челпанову вдалося закласти філософські основи педагогічного знання, його методологічну базу та скерувати розвиток вітчизняної психології на осягнення духовного начала цілісного людського «Я».

4. Встановлено, що проблема вибору освітньої стратегії актуалізує педагогічний пошук Г. Шпета, який у полеміці з Г. Спенсером вказує на головну небезпеку, яка підстерігає класичну освіту – крайній прагматизм та вузькопрофесійний підхід, що спотворює її зміст і приводить до заперечення історичної спадкоємності основних освітніх стратегій. Головну проблему позитивістської освітньої програми дослідник вбачає в тому, що у ній не відведено належного місця гуманітарним наукам та логічному аналізу їх змісту. Обґрунтовано, що основою шпетівської гносеологічної стратегії стає «реальність переживань» як живий досвід особистості, який відкриває гуманітарній науці нові горизонти для пізнання людської суб'єктивності. У цьому досвіді переживання тісно переплітаються особистісний та соціальний досвід. А колективним репрезентантом загальних рис індивідуальної психології, що сформувалися у процесі спільного національного життя у Г. Шпета постає душа народу. Виявлено, що типові колективні переживання дозволяють вловити душевний лад і «характер» національного буття й постають для вченого предметом дослідження етнічної психології.

Доведено, що таємницю людського «Я» дослідник пов'язує із серцем, узявши на озброєння думку П. Юркевича про серце як «глибинну істотність». У зв'язку з цим педагогічний вплив може здійснюватися тільки в руслі культурної традиції, цілісність і продуктивність якої задана соборністю колективної душі народу.

Визначено культурно-стратегічні імперативи душевного у педагогічних розмислах Г. Шпета, зокрема: очищення педагогічного знання від утилітарних підходів; виховання емоційної культури особистості як необхідної складової освітньої діяльності; пізнання соборної, колективної душі народу як вмістилища духовних цінностей та пріоритетів культури; вивчення феномена «реальності переживань» як істотного критерію пізнання особистості дитини.

5. Проаналізовано кордоцентричну модель педагогічного філософування П. Юркевича, яка центрована поняттям тріади «тіло-душа-дух». Показано, що сутність людини П. Юркевич шукає не у її тварній, тілесній природі, а в духовному началі, ознаменованому поняттями душі і серця, причому серце у своїх глибинних проявах набуває іпостасі духа, яка позначена як «прихована людина серця» або «глибинна істотність». Висловлюючи переконання в тому, що будь-яке знання народжується шляхом діяльності душі, а вже тоді проникає в серце, і тільки воно, а не розум, виявляє людську сутність, П. Юркевич стає предтечею майбутніх антропологічних течій, які зароджувалися не без впливу філософсько-антропологічних прозрінь академічних філософів Києва. Виявляючи причетність людини до свого Творця, серце оприявнює «внутрішню людину», відкриту Августином і отцями Каппадокійської церкви.

6. Досліджено, що джерелом філософсько-педагогічної системи В. Зеньковського є людиномірна педагогічна традиція К. Ушинського, М. Пирогова та П. Юркевича, які започаткували розвиток педагогічної антропології. Координатами філософсько-антропологічного дискурсу мислителя стає тілесно-душевно-духовна цілісність людини. Головний акцент ставиться на цілісності душі, яка передбачає наявність ієрархічно взаємопов'язаних сфер – емоційної, інтелектуальної та вольової.

Доведено, що саме душа як вагомий об'єкт педагогічного впливу постає вихідним началом обґрунтування засадничих принципів у філософсько-педагогічній системі вченого, зокрема «принципу єдності душевного життя», «принципу ієрархії», «принципу індивідуальності», «принципу свободи». У цій смисловій площині індивідуальність виступає творчою силою, яка надає особистісну неповторність і своєрідність, позаяк орієнтація тільки на психічні та фізіологічні прояви людського буття унеможлиблює реалізацію прихованих імпульсів душі. Становлення свободи в напрямку добра постає одним з найважливіших завдань в педагогічній діяльності.

Виявлено, що виняткову роль в антропологічно-педагогічній системі В. Зеньковського відіграє принцип «індивідуальності в педагогіці» як визначальний в духовно-моральнісному розвитку людини. У цьому контексті важливим педагогічним завданням постає допомогти індивідуальності розкритися у власній повноті. Саме шляхом релігійного виховання забезпечується зв'язок свободи і добра, преображення внутрішньої людини й подолання гріха. Істотними підґрунтям форм та методів релігійного виховання й формування підвалин християнської педагогіки у В. Зеньковського стала християнська антропологія.

Стверджується, що новий досвід позитивного педагогічного знання крізь призму ірраціональних виявів феномена любові і його проникнення в таємничість особистості вносить істотний внесок у загальну систему світорозуміння, доповнюючи зміст світоглядно-філософського та педагогічного вчення.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковано основні наукові результати дисертації

1. Залужна А. Є., Герасименко А. С. Антропологічні засади філософсько-педагогічних пошуків Г. Челпанова: проблемність експериментальної педагогіки. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*: зб. наук. пр. Запоріжжя: КПУ, 2018. Випуск 61. Т1. С. 16-22. (Google Scholar, Index Copernicus)

2. Герасименко А. С. Концепція моральної автономії І. Канта в історико-культурному дискурсі педагогічної антропології. *Науковий часопис національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова*: збірник наукових праць. 2019. Вип. 71. Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи. С. 65-70. (Google Scholar, Crossref, WorldCat, ResearchGate, Publons, Base, OUCI,)

3. Герасименко А. С. Теоретико-методологічні підходи щодо інституалізації філософії освіти у сучасному педагогічному просторі. *Інноваційна педагогіка*: науковий журнал. Причорноморський науково-дослідний інститут економіки та інновацій. Одеса, 2019. Вип. 14. Т. 2. С. 25-32. (Index Copernicus)

4. Герасименко А. С. Становлення педагогічної антропології в контексті філософсько-релігійних пошуків В. Зеньковського. *Інноваційна педагогіка*: науковий журнал. Причорноморський науково-дослідний інститут економіки та інновацій. Одеса, 2019. Вип. 11. Т. 1. С. 26-30. (Index Copernicus)

5. Герасименко А. С. Культурно-стратегічні імперативи душевного у педагогічних розмислах Густава Шпета. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*: зб. наук. пр. Запоріжжя: КПУ, 2020. Випуск 71. Т1. С. 31-36. (Google Scholar, Index Copernicus)

6. Herasymenko A.S. Peculiarities of philosophical and pedagogical views of H. Chelpanov in context of experimental pedagogy discourse. *East European Scientific. Journal* #12 (40), 2018 part 4 (Warsaw, Poland). p. 26-28 p. (Index Copernicus, ResearchBib, International Scientific Indexing, Slideshare, Cosmos Foundation)

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації

7. Герасименко А. С. Філософія освіти у контексті педагогічно-антропологічних пошуків. *Концептуальні шляхи розвитку науки* : матеріали IV міжнародної науково-практичної конференції (Київ, 30 – 31 березня 2019). Київ : МЦНД, 2019. С. 6 –7.

8. Герасименко А. С. Переосмислення ролі експериментальної педагогіки в філософську педагогічних пошуках Г. Челпанова. *Ключові питання наукових досліджень у сфері педагогіки та психології у XXI столітті* : матеріали міжнародної науково-практичної конференції (Львів, 25 – 26 січня 2019). Львів : ЛПС, 2019. С. 41-43.

9. Герасименко А. С. Філософського-антропологічні погляди В. Зеньковського у контексті філософського релігійних пошуків. *Пріоритетні напрямки вирішення актуальних проблем виховання і освіти* : матеріали міжнародної науково-практичної конференції (Харків 26 – 27 липня 2019). Харків : ЦПД, 2019. С. 128-131.

10. Герасименко А. С. Антропологічні принципи індивідуальності особистості в педагогічних пошуках В. Зеньковського. *Сучасні наукові дослідження у психології та педагогіці – прогрес майбутнього* : матеріали міжнародної науково-практичної конференції (Одеса, 17 – 18 травня 2019). Одеса : ПФП, 2019. С. 37-40.

11. Герасименко А. С. Особливості педагогічних пошуків Г. І. Челпанова. *Сучасні проблеми гуманітаристики: світоглядні пошуки, комунікативні та педагогічні стратегії* : матеріали VIII Всеукраїнської науково-практичної конференції (Рівне, 6 грудня 2018). Рівне : КУП НАНУ, 2018. С. 236-240.

12. Герасименко А. С. Проблема особистості в аспекті співвідношення психічного та фізичного в працях Г. І. Челпанова. *Людина у світі духовної культури* : матеріали III Всеукраїнської студентської науково-практичної конференції. (Рівне, 16 травня 2019). Рівне : НУВГП, 2019. С. 19-21.

13. Герасименко А. С. Еволюція душі у кордоцентричній моделі педагогічного філософування Памфіла Юркевича. *Теоретичні та практичні аспекти розвитку сучасної педагогіки та психології* : матеріали міжнародної науково-практичної конференції. (Львів, 26 – 27 червня 2020). Львів: ЛПС, 2020. С. 47-50.

14. Герасименко А. С. Антропологічні мотиви педагогічного філософування Памфіла Юркевича. *Інновації в освіті: сучасні методики та їх практичне застосування* : матеріали IV міжнародної науково-практичної конференції. (Харків, 19 – 20 червня 2020). Харків, 2020. С. 6-9.

15. Герасименко А. С. Антропологічні орієнтири освітньої системи В. Зеньковського. *Theoretical foundations for the implementation and adaptation of scientific achievements in practice*. Materials of XXII International Scientific and Practical Conference. (Finland 22 – 23 June). Helsinki, 2020. P. 147-151.

16. Герасименко А. С. Задорожна І. Д. Індивідуальний підхід В. Зеньковського у контексті сучасних викликів освіти. *Людина у світі духовної культури. Філософські, культурологічні, морально-естетичні та релігійні виміри буття людини у світі*. IV Всеукраїнська науково-практична конференція здобувачів вищої освіти та молодих вчених. (Рівне, 19 листопада 2020 року). Збірник тез конференції (в електронному вигляді): НУВГП. Рівне: Національний університет водного господарства та природокористування, 2020. С. 23-27.

Опубліковані праці, які додатково відображають наукові результати дисертації

17. Герасименко А. С. Теоретичні основи Української педагогіки кінця XIX – першої половини XX ст. (Київська філософська школа). Навчальний посібник [електронне видання]. Рівне : НУВГП, 2020. 168 с.

АНОТАЦІЇ

Герасименко А. С. Особливість педагогічно-антропологічних пошуків представників професійно-академічної філософії України другої половини XIX – першої половини XX ст. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філософських наук за спеціальністю 13.00.01 «Загальна педагогіка та історія педагогіки». – Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського МОН України, Вінниця, 2021.

Дисертаційне дослідження присвячене експлікації педагогічно-антропологічного дискурсу мислителів академічного філософування України другої половини XIX – першої половини XX ст. Доведено, що Київська філософсько-академічна школа другої половини XIX – першої половини XX ст., акумулювавши значний багаж духовної культури та історичного досвіду, постала інтелектуальною спільнотою, яка виробила власні професійні підходи до розуміння методів та принципів викладання, його мети та способів реалізації педагогічної творчості. Підкреслено взаємозв'язок і взаємообумовленість педагогіки філософії і психології в історико-педагогічному дискурсі. Визначено історико-культурні передумови педагогічного пошуку представників університетської освіти (М. Грот, Г. Челпанов, Г. Шпет, П. Юркевич, В. Зеньковський), крізь призму якого концептуалізовано поняття дух, душа, серце.

Стверджено думку про те, що розвиток історико-педагогічного знання відбувається шляхом засвоєння антропологічних ідей та поглядів, які, трансформуючись у предметному полі педагогіки, задають принципи і норми педагогічної діяльності, внаслідок чого педагогічна антропологія набуває статусу методології освітнього процесу.

Ключові слова: душа, дух, серце, професійно-академічна філософія, Київська філософська школа, християнська антропологія, кордоцентризм.

Герасименко А. С. Особенности педагогически антропологических поисков представителей профессионально-академической философии Украины второй половины XIX - первой половины XX в. – Квалификационный научный труд на правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.01 «Общая педагогика и история педагогики». –

Винницкий государственный педагогический университет МОН Украины имени Михаила Коцюбинского, Винница, 2021 г.

Диссертационное исследование посвящено экспликации педагогически-антропологического дискурса мыслителей академического философствования Украины второй половины XIX – первой половины XX в. Доказано, что Киевская философско-академическая школа второй половины XIX – первой половины XX в., аккумулировав внушительный багаж духовной культуры и опыта, возникла как интеллектуальное сообщество, которое выработало свои профессиональные подходы к пониманию методов и принципов преподавания, его цели и способов реализации педагогического творчества.

Подчеркнуто взаимосвязь и взаимообусловленность педагогики философии и психологии в историко-педагогическом дискурсе. Определены историко-культурные предпосылки педагогического поиска представителей университетского образования (М. Грот, Г. Челпанов, Г. Шпет, П. Юркевич,

В. Зеньковский), сквозь призму которого концептуализировано понятие дух, душа, сердце.

Утверждено мнение о том, что развитие историко-педагогического знания происходит путем усвоения антропологических идей и взглядов, которые, трансформируясь в предметном поле педагогики, задают принципы и нормы педагогической деятельности, в результате чего педагогическая антропология приобретает статус методологии образовательного процесса.

Ключевые слова: душа, дух, сердце, профессионально-академическая философия, Киевская философская школа, христианская антропология, кордоцентризм.

Herasymenko A. S. The nature of pedagogical-anthropological research of representatives of the Ukrainian professional-academic philosophy in the second half of the XIX - first half of the XX century - Qualifying scientific work on the rights of a manuscript.

The dissertation for obtaining a scientific degree of the candidate of philosophical sciences in a specialty 13.00.01 "General pedagogics and history of pedagogics". – Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University, Ministry of Education and Science of Ukraine. – Vinnytsia, 2021.

The dissertation considers the explication of the pedagogical-anthropological discourse of the Ukrainian academic philosophizing sophists of the second half of the XIX – first half of the XX century.

It is proven that the Kyiv Philosophical-Academic School of the second half of the XIX - first half of the XX century, having accumulated significant mental equipment of spiritual culture and historical experience, became an intellectual community that developed its own professional approaches to the understanding of the teaching methods, principles, and goals. As well as the methods of pedagogical creativity.

The identified historical and cultural preconditions for the formation of academic philosophizing at the Kyiv St. Volodymyr University include: the revolutionary economic and socio-cultural changes that have become a catalyst for the development of educational processes in the Ukrainian lands of the Russian Empire; the two-way interactions of the university with the then European educational centers; the ontological dichotomy of materialism and idealism, whose initial basis of is the understanding of an individual and the spiritual aspect of their existence; the development of a worldview platform as opposed to the totalitarian regime of Soviet authorities.

It has been proven that the academic discourse in Kyiv was deeply intertwined with the religious philosophies, which provided a basis for the reflections on the higher purpose of the soul and moral dignity of man, as well as the awareness of the significance of the spiritual aspect of life and resolving the existent spiritual crisis. We emphasized the relationship and interdependence of pedagogy, philosophy, and psychology in the historical and pedagogical discourse; it was established that the philosophical worldview is an essential precondition for the functioning of educational systems in matters of individual spirituality, formation of

the decided moral values, and development of an individual as a dialogical subject who creates their own Self and Other in the problematic quest for self-establishment, thus enabling social reality.

Based on the analysis of the pedagogical views of M. Hrot, H. Chelpanov, H. Shpet, P. Yurkevych, V. Zenkovskyi, it has been proven that that the academic thought, being institutionally stable, has established itself as a base for the preservation of domestic pedagogical and philosophical achievements, enriching them with the latest intellectual advancements borrowed mainly from Western sources, including the works of I. Kant, J. Fichte, F. Shelling, G. Hegel, F. Baader, F. Jacobi, G. Schubart and others, while demonstrating a refined historical and philosophical reflection and a steady increase in the interest in ethical issues. The integration of the representatives of Kyiv academic philosophy of the XIX - first half of the XX century into the European worldview context encouraged them to reevaluate their role in historical and cultural processes and deep internal changes, as a result of which the religious and anthropological concept of education and upbringing of the Kyiv Academic School became an independent and distinctive phenomenon of Ukrainian culture and pedagogy.

The historical and cultural retrospective of the research discourse of the academic philosophy sophists of the end of the XIX - first half of the XX century was supplemented by extensive analytical research on their contribution to modern domestic pedagogy. In particular, we have analyzed the pedagogical activities of Mykola Hrot, the doctrine on the soul of H. Chelpanov, the cultural and strategical imperatives of the soul in the philosophical and pedagogical discourse of H. Shpet, the cordocentric model of the pedagogical philosophizing of P. Yurkevych, focused on the conceptual triad of body, soul, and spirit, as well as the religious and anthropological premises of the spiritual upbringing by V. Zenkovskyi, who claimed that the principles of naturalism and the idea of the “autonomous pedagogy” are subject to critical rethinking, because they ignore the immediacy of pedagogical intuitions, pedagogical creativity. and religiosity of pedagogical inspiration; at the same time, he believed that pedagogy, which approached secularization, did not have a future, since the creative basis of human existence is faith.

It is argued that the development of historical and pedagogical knowledge occurs through the assimilation of anthropological ideas and views, which, having undergone transformation in the field of pedagogy, set the principles and norms of pedagogical activity, hence pedagogical anthropology acquires the status of educational methodology, which significantly broadens the boundaries of modern pedagogical science. It is stated in the dissertation that the human development function of academic philosophizing has been best manifested in the idea of the university dominated by professional-pedagogical culture as a moral and intellectual potential of a teacher and as professional creativity that can resist moral deformations.

Key words: soul, spirit, heart, professional academic philosophy, Kyiv philosophical school, Christian anthropology, cordocentrism.

Підписано до друку 07.04.2021р.
Формат 60*84/16. Папір офсетний.
Друк різнографічний. Гарнітура Times New Roman
Умов. друк. арк. 1,9.
Зам. № 205
Наклад 100 прим.

Видрукувано з оригінал-макету замовника.

Видавець та виготовлювач ТОВ «Друк»
м. Вінниця, вул. 600-річчя, 25
тел.: (0432) 46-51-17
E-mail: ua.druk2015@ukr.net

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до
Державного реєстру видавців, виготовлювачів і розповсюджувачів
видавничої продукції ДК № 1077 від 25.04.2007 р.